

**MĀSU PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS ATTĪSTĪBA
NEATKARĪGAJĀ LATVIJĀ (1991–1999)**
*Development of Professional Activities of Nurses in an Independent Latvia
(1991-1999)*

Olga Odiņa
Daugavpils medicīnas koledža
Jeļena Sargsjane
Daugavpils medicīnas koledža

Abstract *Nowadays Latvian nurses work in health care institutions, or are self-employed, providing independently patient care, participating in treatment, managing patient care work, educating patients, their family members, care team members and society. Modern nursing qualification is equal to the international level. To reach this level it was necessary to reform nursing professional development (education, registration, re-registration and introduction of nursing certification), which took place during the first ten years of Latvian restoration of independence.*

Keywords: *education, nurse, reform, registration, certification.*

Ievads
Introduction

20. gs. 80. gadu beigās Latvijā aktivizējās sabiedrības doma. 1988. gada beigās notika Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress, sākās Latvijas Nacionālās neatkarības kustība. 1989. gada jūlijā Latvijas Augstākā Padome (Parlaments) deklarēja Latvijas suverenitāti un ekonomisko neatkarību. 1990. gadā Latvijas Tautas fronte guva pārsvaru Augstākās Padomes vēlēšanās un atjaunoja 1922. gada Satversmi (Tragakes, Brīģis, Karaškēviča u.c., 2008). Pirms vērienīgās manifestācijas Latvijā jau vairākus gadus bija briedusi pretestības kustība padomju režīmam un izplatījās brīvības un neatkarības idejas. To sekmēja PSRS sāktais sabiedrības pārkārtošanās – „perestroikas” – un atklātuma – „glasnostj” – kurss, ko 1985. gadā pasludināja PSKP Centrālās Komitejas ģenerālsēkretārs Mihails Gorbačovs. Šie demokratizācijas procesi iezīmēja arī sabiedrības atmodas sākumu (Znotiņš, 2011).

Padomju Savienības veselības aprūpes sistēmas vājums, ieskaitot milzīgu neefektivitāti un centralizēto sistēmu, kā arī iniciatīvas trūkumu rentabilitātes un kvalitātes uzlabošanā, apvienoja visas ieinteresētās puses kopējai rīcībai izvērst pārmaiņas, kuras uzsāktu esošo nepilnību novēršanu un veselības aprūpes sistēmas modernizāciju (Tragakes, Brīģis, Karaškēviča u. c., 2008). Ar Atmodas laiku 1989. gadā Latvijas Republikā sākās arī reorganizācija mūsu profesijā (Žēlsirdīgā māsa, 1989).

1989. gadā no 18. līdz 27.jūnijam Rīgā notika Pirmais Vispasaules latviešu ārstu kongress. Šis kongress vērienīguma un profesionālās problemātikas apjoma dēļ Latvijā jāuzskata par bezprecedenta notikumu: no 6000 delegātiem

vairāk nekā 1000 bija Latvijas un ārvalstu medicīnas māsas. Kongresa norises laikā medicīnas māsas izvirzīja priekšlikumus par nepārtrauktu māsu profesionālās pilnveidošanās sistēmas izveidošanu; par māsu darba apstākļu uzlabošanu, kā arī par māsu starptautisko sakaru attīstību (Valpētere, 1989). Pēc kongresa sākās krass pagrieziens māsu profesijā: izveidojās sakari ar Amerikas Savienoto Valstu trimdas latviešu māsām, filozofijas un pedagogijas doktorēm, profesori Z. Priedi-Kalniņu, kā arī ar citām ārzemju kolēģēm. Notika arī darba pieredzes apmaiņa ar kolēģiem Lietuvā un Igaunijā (Birkāne, 1993). 1989. gada 3. februārī notika māsu konference, kurā pulcējās 324 māsas no 103 Latvijas medicīnas iestādēm. Šajā konferencē māsas pieņēma lēmumu par Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu Savienības darbības atjaunošanu Latvijā. Māsu Savienības mērķis bija veicināt tautas veselības un medicīniskās palīdzības kvalitātes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām. Par māsu Savienības prezidenti 1989. gadā ievēlēja Lūciju Lapiņu, Rīgas pilsētas 4. klīniskās Sarkanā Krusta slimnīcas galveno medicīnas māsu (Žēlsirdīgā Māsa, 1989).

Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālais birojs palīdzēja dalībvalstīm, tajā skaitā arī Latvijai, pārejas periodā iedzīvotāju veselības jautājumos, lai mazinātu atšķirības šajā jomā starp Rietumeiropas un Austrumeiropas iedzīvotājiem. 1991. gadā Latvija kā patstāvīga dalībvalsts iekļauta Pasaules Veselības organizācijas sastāvā. Pasaules Veselības organizācijas darbības mērķis – sniegt Latvijai palīdzību pārejas periodā, veicinot tādas sabiedrības veselības politikas izstrādāšanu un īstenošanu, kas vērsta uz iedzīvotāju veselības uzlabošanu (Karaškeviča, 2010). Pateicoties jau izveidotiem starptautiskiem sakariem, 1991. gadā nodibināta Baltijas valstu Medicīnas māsu asociācija ar mērķi apvienot valstu darbību un pieredzi medicīnas māsu morālo un materiālo tiesību aizstāvēšanā, iedzīvotāju veselības uzlabošanā, medicīniskās palīdzības atbilstoša līmeņa sasniegšanā un tā ieviešanā medicīnas māsu praktiskajā darbā. Asociācijas galvenie uzdevumi ir medicīnas māsu sociālā un tiesiskā aizstāvība, darba apstākļu uzlabošana, humānisma un žēlsirdības principu nostiprināšana praksē, māsu profesionālā un vispārējā kultūras līmeņa paaugstināšana un starptautisko kontaktu paplašināšana (Žēlsirdīgā māsa, 1989).

Mūsdienās medicīnas māsa ir ārstniecības persona, kura ieguvusi izglītību, kas atbilst Ārstniecības likumā „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” noteiktajām prasībām. Savā profesijā atbilstoši kvalifikācijai medicīnas māsa veic pacientu aprūpi, piedalās ārstniecībā, vada pacientu aprūpes darbu, nodarbojas ar pacientu izglītošanu veselības jautājumos, kā arī veic profesionālās izglītības darbu (Ārstniecības likums, 2011. redakcijā). Lai sasniegtu šo līmeni, bija nepieciešamas radikālas pārmaiņas māsu profesijā, kuras sākās līdz ar Latvijas Atmodas laiku 1989. gadā un realizējas Latvijas valsts neatkarības pastāvēšanas laikā pirmajos gados līdz

ar demokratizāciju valstī un starptautisko sakaru attīstību. Šīm rakstam piemīt aprakstošais raksturs, kurš tika veikts ar mērķi sniegt analītisko pārskatu par mūsu profesionālo attīstību neatkarīgajā Latvijā no 1991. līdz 1999. gadam.

Māsu aktivitāte profesijas attīstībā *Nurses' activity for development of their profession*

Līdz ar Baltijas valstu Medicīnas māsu asociācijas izveidošanu Latvijas māsām radās iespēja tikties ar kolēģēm Eiropā un citur pasaulē pieredzes apmaiņai profesionālos jautājumos. Ārzemju kolēģes mudināja arī Latvijas māsas ieviest jauninājumus māsu profesionālajā attīstībā un praksē (Lapiņa, 1992). 1991. gada 17. decembrī vidējā medicīnas personāla tiesiskai un sociālai aizstāvībai Savienības valdes locekļi piedalījās medicīnas darbinieku republikāniskās padomes sanāsmē, kur pieņēma lēmumu griezties Latvijas Republikas Ministru Padomes Veselības aizsardzības un sociālās nodrošināšanas komisijā ar lūgumu iestrādāt likumā vidējā medicīniskā personāla tiesisko regulējumu kā pastāvīgu un autonomu procesu. Tāpat tika pieņemts lēmums Labklājības ministrijas Veselības aizsardzības departamentam sākt pārveidot vidējā medicīnas personāla profesionālās izglītības un kvalifikācijas sistēmu. Galvenie priekšlikumi bija vidējā medicīnas personāla sertifikācijas noteikumu un vidējo medicīnas darbinieku specialitāšu standartu izstrāde, kas dotu tiesības strādāt māsei kā reģistrētai personai (Žēlsirdīgā māsa, 1992). Pēc Baltijas valstu Medicīnas māsu asociācijas nodibināšanas nolemts – katra valsts māsu organizācija izveidos savu karogu. Līdz ar to Rīgā Doma baznīcā 1992. gada 18. novembrī, valsts proklamēšanas dienā, notika Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu savienības karoga iesvētīšana. Karoga darināja māksliniece Ausma Apše. Karoga vienā pusē uz balta auduma izšūta Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu Savienības emblēma, kāda tā bija māsu Savienības dibināšanas laikā, kad Žēlsirdīgo māsu savienību vadīja žēlsirdīgā māsa Marta Celmiņa, karoga otrā pusē – Latvijas valsts ģerbonis (Volframa, 1993). 1992. gada 31. janvārī Rīgā notika Latvijas žēlsirdīgo māsu konference, kurā piedalījās 298 medicīnas māsas no Latvijas Republikas 67 medicīnas iestādēm. Konferences laikā pieņemta rezolūcija, kas ierosināja nodibināt neatkarīgu arodbiedrību medicīnas darbiniekiem ar vidējo speciālo izglītību. Līdzšinējā medicīnas darbinieku arodbiedrība konkrētas profesijas intereses nevarēja aizstāvēt, jo tā apvienoja visus vienā darbavietā strādājošos (ārstus, māsas, sanitārus, pavārus, šoferus un citus) (Zakss, 1992). Nodibinājās vidējo medicīnas darbinieku arodbiedrība. Organizācijas darbības mērķis bija apvienot vidējos medicīnas darbiniekus kopīgu uzdevumu veikšanai. Arodbiedrība pārstāvēja savu biedru intereses un aizstāvēja tos attiecībās ar darba devēju, valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī Latvijas un starptautiskajās arodbiedrību organizācijās (Līne, 1992). Pateicoties starptautisko sakaru attīstībai, jau 1992. gadā Latvijas māsām

veidojās sadarbība ar Norvēģijas un Zviedrijas medicīnas māsu organizācijām un skolām (Lapiņa, 1992).

Latvijas Māsu asociācijas darbības apraksts *Latvian Nurses Association description*

Ar mērķi veicināt gādību par tautas veselību un māsu aprūpes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām 1993. gada 8. jūlijā Latvijā tika reģistrēta Latvijas Māsu asociācija. Par asociācijas biedri var kļūt katra medicīnas māsa, neatkarīgi no tautības, reliģiskās pārliecības, partijas piederības, ja viņa atzīst asociācijas statūtus un programmu, maksā biedra naudu un ar savu darbību veicina asociācijas mērķu un uzdevumu īstenošanu. Latvijas (Latvijas Māsu asociācijas programma, 1993). Tā ir brīvprātīga, sabiedriska, profesionāla organizācija, kas aktīvi iestājas par tautas veselības aprūpes radikālu pārveidošanu. Pirmā tās prezidente bija L. Lapiņa, Rīgas pilsētas 4. klīniskās Sarkanā Krusta slimnīcas galvenā medicīnas māsa. Organizācijai ir juridiskas personas tiesības, tai ir zīmogs ar savu nosaukumu. Asociācija darbojas Latvijas Republikas likumu ietvaros un saskaņā ar saviem statūtiem un programmu. Asociācijas galvenie uzdevumi – veicināt māsu izglītības attīstību, medicīnas māsu prestiža atjaunošanu un nostiprināšanu sabiedrībā; māsu darba samaksas, darba apstākļu un tehniskā nodrošinājuma uzlabošana; māsu profesijas juridiskā statusa reglamentēšana; starptautisko sakaru attīstība; māsu asociācijas žurnāla „Žēlsirdīgā Māsa” un cita informatīvā materiāla izdošana, kā arī organizācijas pastāvīgas mītnes atjaunošana. 1995. gadā Latvijas Māsu asociācijas konferencē pieņemts Latvijas Māsu ētikas kodekss. Par šī kodeksa pamatu kalpoja Amerikas Māsu apvienības kodekss (Priede-Kalniņa, 1994). Šis kodekss ietvēra sevī ētikas principu pielietojumu praksē, veicot pacientu aprūpi, māsu pienākumus attiecībā pret cilvēkiem, kuriem ir nepieciešama aprūpe, māsas attieksmi pret savu darbu un darba iemaņu, kā arī māsas darbību attiecībā pret sabiedrību. Kodekss atgādināja māsas galveno pienākumu četras sastāvdaļas: stiprināt un atjaunot veselību, novērst saslimšanu un atvieglot cilvēka ciešanas (Latvijas Māsu Ētikas kodekss, 1995). Māsu asociācija izstrādāja savas darbības programmu, kurā pievērsta uzmanība māsu izglītības attīstībai, māsu darba standartu, Māsu reģistra izveidošanai (Latvijas Māsu asociācijas statūti, 1993).

Māsu reģistrācija un sertifikācija *Nurses' Registration and Certification*

1995. gadā Latvijā pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 190 par māsu reģistrāciju. Latvijas Valsts māsu reģistrs ir to māsu saraksts, kuras Latvijā ir tiesīgas praktizēt šajā profesijā. Reģistrs ir Latvijas Labklājības ministrijas Veselības departamenta medicīnas statistikas biroja un Medicīnas profesionālās

izglītības centra struktūru nodaļa. Māsu reģistra izveidošana valstī deva tiesības reģistrētai mācai veikt pacientu aprūpi un piedalīties ārstniecībā saskaņā ar spēkā esošajiem likumiem. Galvenie reģistra uzdevumi – aizsargāt pacientu (klientu) no nekvalitatīvas aprūpes un ārstēšanas, sniegt informāciju valsts, pašvaldību institūcijām, ārstniecības iestādēm, uzņēmumiem, lai nodrošinātu efektīvu māsu sadali, kā arī nodrošināt iespēju izmantot darba organizācijā savāktus datus par reģistrētām māsām Latvijā. Reģistrāciju veic ar Latvijas Labklājības ministrijas Veselības departamenta rīkojumu noteiktā kārtībā. Tiek reģistrēti Latvijas mācību iestāžu absolventi pēc sekmīgi nokārtota māsu kvalifikācijas eksāmena, sākot ar 1994. gadu, māsas ar grādu Māszinībās un māsas, kuras nokārtojušas reģistrācijas eksāmenu. Reģistrēties tiesīgas arī praktizējošās māsas bez kvalifikācijas kategorijas, balstoties uz profesijas izglītību apstiprinošu dokumentu, kā arī māsas profesijā praktizējoši feldšeri un vecmātes. Savukārt māsām, kuras nepraktizēja savā profesijā vairāk par pieciem gadiem, reģistrācijai bija nepieciešams iegūt 150 kredītstundu* un nokārtot reģistrācijas eksāmenu. Reģistrēja arī māsas, kuru ārvalstu māsu izglītības diploms (grāds) nostrificēts akreditētā Latvijas medicīnas izglītības iestādē un kurām ir valsts valodas prasmi apliecinošs dokuments. Māsu iekļaušana reģistrā notika pakāpeniski, aptverot visas Latvijas ārstniecības iestādes. Ar māsu reģistrācijas kārtības ieviešanu Latvijā tika prognozēts paaugstināt māsu profesijas prestižu valstī. Reģistrētās personas ieguva prakses tiesības uz pieciem gadiem. Pēc šī laika prakses tiesību atjaunošanai nepieciešama māsu pārreģistrācija. Reģistrēta māsa atjaunoja savas prakses tiesības, uzrādot 150 izglītības kredītstundas vēlākais – vienu mēnesi pirms reģistrācijas termiņa beigām (Lapiņa, Milgrāve, Šerna u.c., 1994). Veselības departamentā 1994. gadā bija izveidota medicīnas māsu nodaļa, kuru vadīja Valsts galvenā māsa Līga Šerna, Medicīnas akadēmijas 4. kursa studente. Valsts galvenā māsa veidoja komisiju, kura veica vispusīgu atteikuma pārskaitīšanu un sniedza rakstveida atbildi viena mēneša laikā (Šerna, 1994).

Māsas sertifikāts ir kvalifikācijas dokuments, kas apliecina profesionālo sagatavotību noteiktā specialitātē un dod tiesības attiecīgajai personai kā speciālistam patstāvīgi praktizēt visās ārstniecības iestādēs neatkarīgi no to īpašuma veida. Sertifikācija ir māsu teorētiskās un praktiskās sagatavotības un profesionālo iemaņu novērtēšana un sertifikāciju veic sertifikācijas komisija. Sertifikācijas uzdevums ir izvērtēt un apstiprināt māsu zināšanas noteiktā specialitātē, lai nodrošinātu kvalitatīvu pacienta aprūpi. Sertifikātu var iegūt visas māsas, kuras ir reģistrējušas Labklājības ministrijas Veselības departamenta Ārstniecības personu reģistrā un pēc medicīniskās izglītības

* Vienas izglītības kredītstundai atbilst viena mācību stunda akreditētu kursu programmā; divu stundu piedalīšanās semināra nodarbībā ar izvērstu un iesniegtu programmu Medicīnas profesionālās izglītības centrā; pusstundas semināra nodarbības vadīšana (ar Medicīnas profesionālās izglītības centra iesniegtu programmu); divu stundu prakse vai izglītošanās māsu profesijā ārpus Latvijas; trīs stundu piedalīšanās profesionālā konferencē. Savukārt trim izglītības kredītstundām atbilst profesionāla publikācija žurnālā vai laikrakstā.

diploma iegūšanas trīs gadus ir nostrādājušas medicīnas jomā, no tiem divus gadus – specialitātē, kurā vēlas iegūt sertifikātu. Sertifikāts dod tiesības māsām kā speciālistēm nodarboties ar pacientu veselības aprūpi, piedalīties ārstniecībā, uzraudzīt vai vadīt ārstniecības iestādi vai tās struktūrvienību, nodarboties ar veselības aprūpes izglītības darbu, kā arī pēc valsts nodevas samaksāšanas noteiktā kārtībā saņemt licenci uzņēmējdarbībai attiecīgajā specialitātē (Ministru kabineta noteikumi Nr. 190, 1995).

Savukārt nesertificēta māsa var strādāt tikai sertificētas ārstniecības personas vadībā vai uzraudzībā. Viņa ir atbildīga par sertificētas ārstniecības personas noteikto uzdevumu izpildi, patstāvīgi veiktajām manipulācijām, savām tehniskajām kļūdām un pavisrību, kā arī par sertificētas ārstniecības personas noteiktā darbības apjoma pārkāpšanu (Māsu specialitātes nolikums, 1998).

Māsu izglītības pilnveidošana *Improvement of nurse education*

Neatkarīgajā Latvijā medicīnas māsu specialitāti var apgūt medicīnas skolās (mūsdienās koledžās), bet akadēmisko izglītību (bakalaura un maģistra programmu) – Latvijas Stradiņa universitātē Māsinību fakultātē un Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē (Mežiņa, 1999).

Māsu apmācības norise medicīnas māsu skolās *Procedure of nurses' education and training in medical nursing schools*

Kopš 1991. gada medicīnas māsu skolas pakļaujas Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Veselības departamentam. 1994. gadā Latvijā darbojās deviņas medicīnas skolas, kur mācījās 3 550 topošās māsu (Ozoliņa, 1993). Latvijā 90. gadu sākumā māsu izglītības mērķis bija izstrādāt tādu izglītības programmu māsām, kura būtu salīdzināma (gan apjoma, gan izvirzīto mērķu un satura ziņā) ar māsu izglītības programmām Rietumeiropā (sākotnēji – Ziemeļvalstīs) un atbilstu Eiropas Savienības direktīvu prasībām.

Latvijā 90. gadu sākumā māsu izglītības mērķis bija izstrādāt tādu izglītības programmu māsām, kura būtu salīdzināma (gan apjoma, gan izvirzīto mērķu un satura ziņā) ar māsu izglītības programmām Rietumeiropā (sākotnēji – Ziemeļvalstīs) un atbilstu Eiropas Savienības direktīvu prasībām. Māsu izglītības attīstībai ņemta vērā Eiropas Padomes 1977. gada 27. jūnijā pieņemtā direktīva 77/453/EEK, kuras koordinēšana attiecas uz vispārējās aprūpes māsu profesionālo sagatavošanu. Pēc šīs direktīvas, lai iestātos māsu skolā Latvijā, bija nepieciešama vispārējā vidējā izglītība. Arī mācību laiks māsu specialitātes apgūšanai tika pagarināts līdz trim gadiem un ietvēra teorētisko un praktisko nodarbību kursu. Klīniskās nodarbības tika veltītas aprūpei saistībā ar vispārējo un specializēto medicīnu (piem., vispārējo un specializēto ķirurģiju, bērnu aprūpi un pediatriju, mājas aprūpi un citas). Lai māsu apgūtu nepieciešamo

klīnisko pieredzi pacientu aprūpē, praktiskās nodarbības slimnīcās notika kvalificētu medmāsu uzraudzībā. Lai saņemtu diplomu par iegūto specialitāti, bija jānokārto eksāmens (Eiropas Savienības direktīvas 77/453/EEC, 77/452/EEC, 1977). Ar 1993./1994. mācību gadu par medicīnas māsu varēja mācīties tikai ar vidējo izglītību. Medicīnas māsu skolas pakāpeniski sāka strādāt pēc pašu izveidotiem plāniem, ieslēdzot apmācības programmā direktīvā minētos priekšmetus, katrā māsu skolā bija izstrādāti skolas nolikumi. Medicīnas māsu skolas programmas apstiprināja Labklājības ministrijas Ārstniecības departaments saskaņā ar Medicīnas profesionālo izglītības centru (Ozoliņa, 1993).

1996. gada 16. oktobrī Ministru kabinets izdeva rīkojumu Nr. 412 „Par atsevišķu medicīnas skolu likvidāciju”. Saskaņā ar Latvijas Republikas Izglītības likuma 7. panta 3. punktu tika likvidētas šādas Labklājības ministrijas pārziņa esošās medicīnas skolas: Cēsu medicīnas skola – ar 1997. gada 1. jūliju; Rīgas 3. medicīnas skola – ar 1997. gada 1. janvāri; Ventspils medicīnas skola – ar 1997. gada 1. janvāri (LV Ministru kabineta rīkojums, 1996). Līdz ar to 1999. gadā Latvijā darbojās sešas medicīnas skolas, kas gatavoja medicīnas māsas: Sarkanā Krusta Rīgas medicīnas skola; Liepājas medicīnas skola; Rīgas 1. medicīnas skola; Daugavpils medicīnas skola; P. Stradiņa Rīgas 2. medicīnas skola; Rīgas 5. medicīnas skola. Vidēji katru gadu šais skolās mācības sāka 350–400 topošo māsu. Mācību ilgums bija 2 gadi 10 mēneši. Tomēr absolventu skaits bija uz pusi mazāks. Lielā mērā tas saistīts ar zemo atalgojumu, neapmierinošām darba iespējām un apstākļiem. Kaut arī šajā jomā neradās bezdarbs, tomēr darba apstākļi lika mainīt topošo māsu aroda izvēli (Mežiņa, 1999).

Māsu sagatavošana augstskolās *Nurses' training in universities*

Jau pirms Pirmā Vispasaules latviešu ārstu kongresa 1989. gadā bija radusies doma par māsu izglītības attīstību un augstākās izglītības apgūšanas iespējām Latvijā. Līdz ar to galvenie secinājumi, rekomendācijas kongresa rezolūcijai un vienlaicīgi arī medicīnas māsu tālākās darbības uzdevumi bija sastādīt medicīnas māsu skolu patstāvīgas programmas, kā arī attīstīt māsu izglītību. Pateicoties kongresam, aizsākās rosinoša sadarbība ar Amerikas Savienoto Valstu trimdas latviešu māsām (Priede-Kalniņa Z., 1993). Medicīnas māsu vēlēšanās papildināt zināšanas savā profesijā, nostāties blakus ārstam kā kolēģei, nevis tikai ordināciju bezierunu izpildītājai, radīja domu par akadēmisko Medicīnas māsu nodaļas izveidošanu Latvijas Medicīnas akadēmijā. Lai īstenotu šo ieceru, tika rūpīgi analizētas Austrumeiropas valstu, bet it īpaši Amerikas Savienoto Valstu universitāšu māsu mācību programmas. Šī ideja realizējās 1990. gadā, kad medicīnas māsām īstenojās iespēja iegūt augstāko izglītību Medicīnas māsu nodaļā Latvijas Medicīnas akadēmijā (no 1998. gadā –

Rīgas Stradiņa universitāte). Izveidotā kursa programmas mērķis bija attīstīt studentiem kreatīvo un klīnisko domāšanu un zinātnisko bāzi medicīnas māsu praksē. Šajā laikā studējošiem bija jāapgūst māsu darbs augstākā kvalitātē – darbs, kuru sauc par māsu aprūpes procesu. 1993./1994. mācību gadā Medmāsu nodaļa Latvijas Medicīnas akadēmijā (tagad Rīgas Stradiņa universitāte) pārveidota par Māszinību fakultāti (Geidāne, 1995). 1994. gadā pirmo reizi Latvijas vēsturē tika reģistrētas pirmās 20 medicīnas māsu, kuras beigušas Māszinību fakultāti. Viņas pirmās saņēma diplomus par bakalaura grāda iegūšanu Māszinībās (Zakss, 1994). Katru gadu Rīgas Stradiņa universitātē attīstījās un pilnveidojās Māszinību programmas, savienojot klīniskos priekšmetus ar pacienta aprūpi, iesaistot medmāsu ar bakalaura grādu Māszinībās (Geidāne B, 1995).

1998. gadā ar mērķi sagatavot māsu maģistra grāda līmenī Rīgas Stradiņa universitātē bija izveidota Māszinību neklātienas maģistrantūras studiju programma. Šī programma nodrošināja iespēju sagatavot māsu ar augstākām zināšanām un prasmēm, kas būtu spējīgas apmācīt nākotnes māsu, attīstīt augstāku prakses līmeni māsām veselības aprūpes iestādēs un apmācīt sabiedrību veselības veicināšanas jomā. Mācību ilgums šajā studiju programmā ir divgadīgs. Maģistra programmas uzdevumi bija padziļinātu zināšanu apguve veselības saglabāšanā, pedagoģijā, zinātniskā materiāla iegūšanā un apstrādē, mākslas vēsturē un reliģijas psiholoģijā. Maģistra grāda iegūšanai Māszinībās, programmas beigās studentiem jāizstāv patstāvīgi veiktais pētījums – maģistra darbs, ar kuru tiek vērtēta maģistra gatavība patstāvīgi izmantot iegūtās zināšanas un iemaņas pētniecisku un profesionālu problēmu risināšanā. Pēc maģistrantūras māsām ir tiesības turpināt studijas doktorantūrā (Geidāne, 1998). 1999. gadā arī Latvijas Universitātē Medicīnas fakultātē atvērās veselības zinātņu bakalaura un maģistra Māszinību studiju programmas (Vikmanis, Rumba, Viksna, 2008).

Secinājumi **Conclusions**

1. Pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas 1991. gadā sākas reformas valstī, tajā skaitā arī veselības aprūpes sistēmā. Pateicoties māsu aktivitātei un starptautiskai pieredzes apmaiņai ar šīs profesijas pārstāvēm no citām valstīm, Latvijā notika reorganizācija māsu profesionālajā darbībā.
2. Analizējot pastāvošo māsu profesijas regulācijas sistēmu valstī, par bāzi ņemti Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālā biroja materiāli māsu prakses pilnveidei. Pateicoties ieviestai māsu obligātai reģistrācijai, pārreģistrācijai un sertifikācijas kārtībai, radās iespēja nodrošināt pacientus ar kvalitatīvu aprūpi un ārstēšanu, nodrošināt efektīvu māsu darba sadali. Ieviesta reforma sekmē nepārtrauktu māsu izglītošanu.

3. Latvijas valsts neatkarības pastāvēšanas laikā notika arī reorganizācija māsu apmācībā: māsu skolās ieviests trīsgadīgs mācību kurss, māsām radās arī iespēja apgūt augstāko izglītību (Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē) Māszinību fakultātēs ar bakalaura un maģistra grāda piešķiršanu, kā arī dota iespēja studēt doktorantūrā. Veikta reforma māsu profesionālā izglītībā deva iespēju pielīdzināt māsu profesionalitāti starptautiskam līmenim.

Kopsavilkums *Summary*

Pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas 1991. gadā sākas reformas valstī, tajā skaitā arī veselības aprūpes sistēmā. Pateicoties māsu aktivitātei un pieredzes apmaiņai ar šīs profesijas pārstāvēm no citām valstīm, reorganizācija notika māsu profesionālajā darbībā arī Latvijā. Ar mērķi veicināt gādību par tautas veselību un māsu aprūpes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām 1993. gadā Latvijā tika reģistrēta Latvijas Māsu asociācija, kura sekmēja arī dažādu specialitāšu māsu asociācijas nodibināšanu. Reformas laikā 1995. gadā pakāpeniski bija ieviesta māsu obligāta reģistrācijas, pārreģistrācijas un sertifikācijas kārtība, pateicoties kurai radās iespēja nodrošināt pacientus ar kvalitatīvu aprūpi un ārstēšanu. Ieviesta reforma sekmē nepārtrauktu māsu izglītošanu. Latvijas valsts neatkarības pastāvēšanas laikā notika arī reorganizācija māsu apmācībā: māsu skolās ieviests trīsgadīgs mācību kurss, pielīdzinot māsu izglītību starptautiskam līmenim. Medicīnas māsu skolas pakāpeniski sāka strādāt pēc pašu izveidotiem plāniem, katrā māsu skolā bija izstrādāti skolas nolikumi. Ņemot vērā starptautisko pieredzi (Amerikas un Rietumvalstu) un adaptējot to vietējiem apstākļiem, māsām radās iespēja apgūt augstāko izglītību (Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē) Māszinību fakultātēs ar bakalaura un maģistra grāda piešķiršanu, kā arī dota iespēja studēt doktorantūrā.

Literatūra *Bibliography*

1. *Ārstniecības likums*. 7. nodaļa, 45.pants (04.05.2011.g. redakcijā).
2. Baltijas valstu medicīnas māsu asociācijas statūti (1989). *Žēlsirdīgā māsa*. Nr.2, 22. lpp.
3. Birkāne, Ē. (1993). Mācīties, lai mācītu. *Žēlsirdīgā Māsa*. Nr.1, 10. lpp.
4. Geidāne, B. (1995). *Description of Four – Year Academic Course Programme of Faculty of Nursing*, Rīgas Stradina University.
5. Geidāne, B. (1998). *AML/RSU Māszinību maģistratūras studiju programmas pašnovērtējums*.
6. Hronika / *Žēlsirdīgā māsa*.1989., Nr.2, 20. lpp.
7. Hronika / *Žēlsirdīgā māsa*. 1992., Nr.2, 19. lpp.
8. Karaškeviča, J. (2010). *Latvijas veselības aprūpes sistēma: organizācija, reforma un mana līdzdalība*. Rīga: SIA Medicīnas apgāds.
9. Lapiņa, L. (1992). No Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu savienības līdz Latvijas māsu asociācijai. *Žēlsirdīgā māsa*. 1. lpp.

10. Lapiņa, S., Milgrāve, B., Šerna, L. u.c. (1994). Nolikums par praktizētietiesīgu māsu reģistru Latvijā. *Latvijas Ārsts/Latvijas Žēlsirdīgā Māsa*. Nr.2, 5.–9. lpp.
11. Lapiņa, L. (1992). Nozīmīgās gadskārtas laiks. *Žēlsirdīgā māsa*, .Nr. 4, 1.lpp.
12. *Latvijas Māsu Ētikas kodekss*. Latvijas Māsu asociācijas izdevums, 1995.
13. Latvijas Māsu asociācijas programma (1993). *Žēlsirdīgā Māsa*, Nr.2, 29. lpp.
14. Latvijas Māsu asociācijas statūti (1993). Hronika. *Žēlsirdīgā Māsa*, Nr.4, 31. lpp.
15. Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu savienības deklarācija (1989). *Žēlsirdīgā Māsa*, Nr.1, 11. lpp.
16. Līne, A. (1992). VMDAS 1 kongress. *Žēlsirdīgā māsa*, .Nr. 4, 47. lpp.
17. LV Ministru kabineta noteikumi Nr. 190 „Par praktizētietiesīgu māsu sertifikāciju” . (04.07. 1995.g.).
18. LV Ministru kabineta rīkojums "Par atsevišķu medicīnas skolu likvidāciju"16.10.1996 ("LV", 177 (662), 22.10.1996.)
19. *Māsu specialitātes nolikums*, Labklājības ministrijas rīkojums Nr.269, 2.11.1998.
20. Mežiņa, I.(1999). Medicīnas māsu specialitāte. *Māsa*, Nr..8, 3.lpp.
21. Ozoliņa, I. (1993). Latvijas māsu izglītība pašlaik un turpmāk. *Latvijas Ārsts// Žēlsirdīgā Māsa*, Nr.4, 6.lpp.
22. Priede-Kalniņa, Z. (1994). Ētikas ievirze žēlsirdīgo māsu praksē. *Žēlsirdīgā māsa*, Nr. 1, 33. lpp.
23. Priede-Kalniņa, Z. (1993). Kādu priekšzīmi rāda tautas izglītotā daļa. *Žēlsirdīgā Māsa*,.Nr.3, 7.–8. lpp.
24. Šerna, L. (1994). Valsts galvenās māsu pirmie vērojumi. *Žēlsirdīgā Māsa*, Nr.2, 9. lpp.
25. Tragakes, E., Brīģis, Ģ., Karaškēviča, J. u. c. (2008). *Veselības aprūpes sistēmas pārejas periodā: Latvija. Pārskats par veselības aprūpes sistēmu*. SIA Jelgavas tipogrāfija, 2.–3, 239.lpp.
26. Valpētere, I. (1989). Kā virzīties uz priekšu, stāvot bezdibeņa malā? *Veselība*, Nr. 10, 15. lpp.
27. Vikmanis, U., Rumba, I., Vīksna, A., (2008). *Māszinības*. Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte 1998–2008. LU Akadēmiskais apgāds, 66.–68. lpp.
28. Vispārējās aprūpes medicīnas māsa – 2 direktīvas. Eiropas Savienības direktīvas 77/453/EEC, 77/452/EEC. Padomes 1977.gada 27.jūnija direktīva par diplomu, sertifikātu un citu dokumentāro kvalifikācijas pierādījumu savstarpēju atzīšanu vispārējās aprūpes medmāsām un pasākumiem, kas veicina efektīvu dibināšanas tiesību un pakalpojumu sniegšanas brīvības īstenošanu (77/452/EEC). Padomes 1977.gada 27.jūnija direktīva par likumos, noteikumos un administratīvajos aktos noteikto prasību koordināciju attiecībā uz vispārējās aprūpes medmāsu darbību (77/453/EEC). Sk. internetā 11.10.2011. http://www.aic.lv/rec/LV/prof_lv/dir_lv/sektoru.htm#māsa
29. Volframa, R. (1993). Žēlsirdīgo Māsu karogs iesvētīts. *Žēlsirdīgā māsa*, Nr.1, 1. lpp.
30. Zakss, L. Pašām sava arodbiedrība. (1992). *Žēlsirdīgā māsa*, Nr.2, 49. lpp.
31. Zakss, E. (1994). Augstākā izglītība māsām Baltijas augstskolās. *Žēlsirdīgā māsa*, Nr.1, 1. lpp.
32. Znotiņš, I. (2011). *Tā mēs gājām uz neatkarību*. SIA „PIX”, 30. lpp.

Olga Odiņa	Daugavpils medicīnas koledža, e-pasts: sipisnieks@inbox.lv, tālr.:+371 29793917
Jeļena Sargsjane	Daugavpils medicīnas koledža, e-pasts: dmkv@dautkom.lv, tālr.: +371 22012830